

Avions de la República

Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès) prepara un centre d'interpretació sobre l'aviació i la Guerra Civil, amb un arxiu especialitzat, que serà el nucli de referència de la resta d'aeròdroms republicans catalans

Aeròdroms a tot el país

RAÛL MAIGÍ
Santa Margarida i els Monjos va ser un dels pobles catalans que van haver d'improvisar un aeròdrom militar com a base d'operacions de l'aviació republicana a finals del 1937, en plena Guerra Civil. La pèrdua dels camps d'aviació aragonesos i l'avanç del front cap a la demarcació de Lleida va obligar a crear noves infraestructures adaptades per a les naus republicanes que donaven suport a la línia de batalla. A Santa Margarida i els Monjos, el camp d'aviació hi va funcionar fins a mig mes de gener de 1939. Als documents oficials constava com a *Aeròdrom 331* i va ser un dels primers terrenys de vol de la comarca de l'Alt Penedès. Estava situat a tocar del poble, a quatre quilòmetres de Vilafranca, i tenia tres pistes, una de 800 metres paral·lela a l'antic traçat de la carretera N-340 i dues més de 1.300 metres de llargada cada una.

El dels Monjos va ser el primer aeròdrom que va funcionar —es va estrenar el març del 1938 amb l'aterratge de la 3a esquadrilla de bombarders SB-2 Katiuska— dels quatre que es van construir al Pe-

nedès, coneguts en conjunt com el Vesper de la Gloriosa, que integra, junt amb el de Santa Margarida i els Monjos, els de Sabanell-Torrelavit, Pacs-Vilobí i Santa Oliva. En aquests camps s'enlairaven i aterraven diverses esquadrilles de caça de primera línia del Grup 26 Xatos i el Grup 21 Mosques.

El Memorial Democràtic de la Generalitat ha dissenyat un conjunt d'Espais de la Memòria arreu del territori, i una de les diferents tipologies és la dedicada a l'aviació republicana. Així, a part de Santa Margarida i els Monjos, hi ha també els camps d'aviació de la Sénia (Montsià), que ha estat senyalitzat; el de Rosanes (als municipis de la Garriga i l'Ametlla del Vallès, al Vallès Oriental), on s'ha museïtzat l'aeròdrom; també s'ha senyalitzat el de l'Aranyó, al municipi de Plans de Sió (Segarra). A més, s'està treballant a l'aeròdrom d'Alfés (Segrià) i hi ha altres iniciatives en marxa a Celrà (Gironès) i a Vilajuïga (Alt Empordà). L'aposta del Memorial Democràtic és que el dels Monjos sigui el centre de referència.

nedès, coneguts en conjunt com el Vesper de la Gloriosa, que integra, junt amb el de Santa Margarida i els Monjos, els de Sabanell-Torrelavit, Pacs-Vilobí i Santa Oliva. En aquests camps s'enlairaven i aterraven diverses esquadrilles de caça de primera línia del Grup 26 Xatos i el Grup 21 Mosques.

A la memòria del poble han quedat gravats els avions coneguts per *xatos* (el model Polikarpov I-15), naus que donaven suport al front. Els veïns no només van treballar en l'adaptació del terreny (eren camps de vinyes i cereals) per als avions, sinó que també van veure com es convertia el local de la societat La Margaridoia en seu del Servicio Aéreo de Fabricación, on es muntaven els *xatos*. Eren avions àgils i molt lleugers. Dissenyats a la Unió Soviètica per Nikolai Nikolàievitx Polikarpov, el primer es va enlairar el 1933. La forma de l'ala superior i el carenat del motor radial li van atribuir el sobrenom de *xato*. Als Monjos també hi van accedir, encara que puntualment, esquadrilles dels Polikarpov I-16 Mosques. Abans que els republicans abandonessin el

camp, el gener del 1939, l'aeròdrom també va ser la base principal de totes les unitats de caça de la Gloriosa (Esquadra 11).

Des d'aquest conjunt d'aeròdroms penedesencs es van dur a terme diverses intervencions importants durant el conflicte bèl·lic: l'abril i el maig del 1938, per donar suport als fronts de l'Ebre i el Segre; també en la batalla de l'Ebre de juliol a novembre del 1938 i l'ofensiva de Seròs el novembre del 1938; i, finalment, en la campanya de Catalunya, des del 23 de desembre de 1938 fins al fatídic 15 de gener de 1939. El reportatge fotogràfic de Robert Capa d'aquell dia —que il·lustra la miserable fugida a què es va veure abocada la població civil quan els feixistes van ocupar Tarragona— recull una imatge de





La 3a esquadra dels avions coneguts com a *xatos*, a l'aeròdrom dels Monjos, i un bombardeig dels feixistes sobre el camp. En va rebre dos: el 6 d'agost i el 5 de novembre de 1938. / ADAR / NIETO SANDOVAL / CIARGA / UFFICIO STORICO DI ROMA



que serà una realitat a finals del 2010. Al municipi es té coneixement de fins a onze refugis anti-aeris, però només tres són visitables en l'actualitat: el del Serral, el de l'entitat La Margaridoia i el de Cal Rubió. Un altre element patrimonial destacat és el castell de Penyafort, que durant el conflicte es va utilitzar com a presó per tancar-hi els soldats enemics capturats per l'exèrcit de terra republicà. En una de les parets del castell s'alça la garita de guaita

xatos sobrevolant aquesta zona.

Als Monjos s'ha realitzat els darrers anys una important tasca per preservar la memòria de la guerra. Avui encara se'n conserven alguns vestigis, com ara el re-

fugi del Serral, que formava part de l'aeròdrom i que es troba integrat en l'anomenat Parc de la Memòria, de 1.000 m². És en aquest indret on properament es construirà el Centre d'Interpre-

tació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria (Ciarga). L'espai s'ha concebut com el referent a Catalunya per conèixer el paper que va tenir l'aviació en el conflicte bèl·lic del 1936, i es preveu



Figurants al refugi. El refugi del Serral, que es trobava dins de l'aeròdrom, es va construir el 1937, a deu metres sota terra. Tenia dos accessos i capacitat perquè 120 persones es protegissin de les bombes. / DIMAS BALAGUER



Patrimoni bèl·lic. La guerra va deixar petjada als Monjos, on se'n conserven diferents vestigis. A la imatge, figurants a l'entrada del refugi del Serral el 8 de novembre passat, quan es va posar la primera pedra del futur centre. / D.B.

Dedicació a la memòria del Penedès

on feien guàrdia els sentinelles; també s'observen restes de les cel·les i dels sanitaris que utilitzaven els presos.

Arxiu i documentació

El projecte del Ciarga arrenca en ferm el 2007 gràcies al conveni entre l'Ajuntament dels Monjos, la Generalitat i l'Institut d'Estudis Penedesencs (IEP), pel qual es crea l'Estació Territorial de Recerca Penedès: les Forces Aèries de la República Espanyola (ETRP-FARE), que permet que tres investigadors treballin durant tres anys en la recerca de documentació. Aquesta beca buscava recopilar tota la informació disponible sobre l'aviació i la Guerra Civil, amb un fruit doble: el centre d'interpretació i un centre de documentació i recerca, en el qual hi col·labora l'Associació d'Aviadors de la República (ADAR), que disposa dels fons bibliogràfics més importants sobre aquest tema. El centre de documentació posa al servei dels investigadors i del públic en general tot el material que s'ha aplegat fins ara en diferents formats. El fons disponible es pot trobar al web www.aviacioiguerracivil.com, i també es poden fer consultes al telèfon 93 898 04 09. L'arxiu, que ac-

Ramon Arnabat i Mata (Santa Margarida i els Monjos, 1957), doctor en història, ha investigat a fons els moviments revolucionaris i contrarevolucionaris de la primera meitat del segle XIX, així com la Segona República, la Guerra Civil i el franquisme. Des del 2008 és el president de



El responsable del projecte. L'historiador Ramon Arnabat lidera els estudis sobre la Guerra Civil i és el president de l'Institut d'Estudis Penedesencs. / R.M.

l'Institut d'Estudis Penedesencs. Actualment fa una pausa en la seva tasca docent a secundària per dedicar-se de ple a l'estudi sobre l'aviació republicana, junt amb els historiadors David Sancho i David Íñiguez, a l'Estació Territorial de Recerca Penedès.

tualment està emplaçat a la biblioteca de Santa Margarida i els Monjos, hauria de ser una realitat definitiva, junt amb el Ciarga, a finals d'aquest 2010.

Malgrat que encara s'ha de concretar el model de gestió, el futur centre d'interpretació dependrà de l'Ajuntament dels Monjos, amb la participació de la Generalitat: el Memorial Democràtic en el cas del Ciarga, i la Direcció General de Recerca en el cas del centre de documentació. També hi intervindrà l'IEP.

Nous itineraris

Paral·lelament, l'IEP i Vinseum (Museu del Vi de Vilafranca) han enllestit el pla director d'un paquet d'itineraris sobre la memòria democràtica a les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf, que implica catorze municipis. La proposta té tres línies d'actuació: la defensa de la costa, el front i el Vesper de la Gloriosa. La primera ruta serà per Sitges, Vilanova i la Geltrú, Cubelles i el Vendrell, i permetrà resseguir nius de metralladores que es conserven a les platges i també dos búnquers, un dels quals està incorporat a una casa a la Mota de Sant Pere, a Cubelles. La segona ressegueix la línia

del front en el replegament dels republicans i inclou els diferents vestigis patrimonials relacionats amb el front, com ara hospitals de guerra o fàbriques d'armes, als municipis de Vilanova i la Geltrú, Sant Vicenç de Calders (molt castigat pels bombardejos sobre l'estació del ferrocarril, tindrà un memorial per les víctimes), el Vendrell, Albinyana, la Bisbal del Penedès (indret representatiu dels enfrontaments durant la retirada), l'Arboç (amb el pont de Ferro fotografiat per Capa en la retirada, volat pels republicans i que després de la guerra van reconstruir batallons de treballadors presoners), Santa Margarida i els Monjos, i Vilafranca del Penedès, fins a arribar a Subirats. En aquest darrer terme, concretament al Pago, es va traçar una línia de defensa republicana i queden els elements més visibles de trinxeres i nius de metralladores. A Sant Pau d'Ordal, l'Ajuntament ha ofert un local per fer-ne un petit centre d'interpretació sobre la ruta del front. La tercera ruta comprèn els aeròdroms del Vesper de la Gloriosa, al Vendrell, Albinyana, Santa Oliva, els Monjos, Pacs del Penedès, Vilobí i Torrelavit, amb tots els elements relacionats, com ara refugis, la caseta de comandament del camp d'aviació de Santa Oliva o l'escola de pilots de Cal Maristany.



Visites guiades. El refugi del Serral es va recuperar i reobrir al públic el 2006. Actualment n'hi ha dos més de visitables. S'hi organitzen rutes guiades i en el futur es connectaran amb el centre d'interpretació i els camps que formaven el Vesper de la Gloriosa. / D.B.



El Parc de la Memòria. L'espai on es construirà el museu. La imatge virtual mostra la situació de l'hangar. També hi haurà un monument als homes i dones de l'aviació republicana. / J.M. PARDO - ESTUDI 3D

Un museu de l'aviació de guerra

RAÛL MAIGÍ

El Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria (Ciarga) esdevindrà un petit museu sobre els aeròdroms militars durant la Guerra Civil espanyola i incidirà en aspectes com ara el desenvolupament de l'aviació durant la guerra, la rellevància que va tenir la intervenció estrangera en tots dos bàndols o com era la guerra aèria tant al front com a la rereguarda. També s'hi mostrarà com es construïa un aeròdrom militar, o quin personal (aviadors, mecànics, armers...) hi treballava. El centre estarà format per dos mòduls coberts que imitaran hangars, de 160 m² cada un. El primer mòdul que es construirà serà pròpiament el centre d'interpretació. Des d'aquí es divulgarà el projecte Tots els Noms –recerca i divulgació històrica del període 1931-1978 al Penedès, que inclou la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme i l'antifranquisme, liderat per l'Institut d'Estudis Penedesencs–, també els itineraris de la Memòria Democràtica que es fan al Penedès, així com els del Vesper de la Gloriosa.

El Ciarga esdevindrà el centre de referència de l'aviació i la Guerra Civil de Catalunya, i oferirà informació que enllaça-



Maquetes dels avions, en una imatge virtual de l'interior del futur museu. / J.M. PARDO - ESTUDI 3D

rà amb la resta d'aeròdroms visitables del país. L'edifici s'instal·larà al Parc de la Memòria de Santa Margarida i els Monjos, just al costat del refugi del Serral, que serà degudament museïtzat. Al parc, situat en una part de l'antic camp d'aviació, també es col·locarà un monument memorial dedicat als homes i les dones de l'aviació republicana.

L'edifici tindrà un primer espai per acollir els visitants, amb informació i una botiga. La part central seran vuit àmbits expositius que tractaran de la guerra

aèria, l'organització de les forces aèries republicanes, el Vesper de la Gloriosa, la indústria aèria de guerra als Monjos, els avions, el dia a dia al camp, els atacs aeris i els refugis com a defensa activa i passiva. També hi haurà una sala d'audiovisuals en què s'oferirà una síntesi del desenvolupament de la guerra aèria a l'Ebre.

La segona fase (prevista per als anys 2011-2012) preveu un altre mòdul, en què hi haurà una rèplica a escala 1/1 de l'avió conegut com a *xato*, el model Polikarpov I-15, que es

construirà amb els mateixos materials de l'època. Aquest segon hangar tindrà també un espai polivalent que s'utilitzarà com a sala d'actes i d'exposicions temporals.

En el projecte del Ciarga hi participen l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, l'Estació Territorial de Recerca Penedès, l'Institut d'Estudis Penedesencs, la Generalitat, el grup d'investigació Didpatri de la Universitat de Barcelona i l'Associació d'Aviadors de la República (ADAR).